

บทที่ 1

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student Centered Learning) โดยผู้เรียนจำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองผ่านแหล่งสารสนเทศต่างๆ ส่วนผู้สอนจะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกและผู้ชี้แนะในการเรียน ดังนั้น การที่ผู้เรียนที่จะประสบความสำเร็จในการเรียนในลักษณะดังกล่าวได้ จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการรู้แหล่งสารสนเทศ สามารถค้นคว้า วิเคราะห์ ตลอดจนใช้สารสนเทศให้ประสบความสำเร็จภายใต้เงื่อนไขของคุณธรรมและจริยธรรม ทั้งในสภาพแวดล้อมของสังคมการศึกษา และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Zacher, 2010) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สังคมสารสนเทศในปัจจุบันที่อยู่ภายใต้สภาวะการทะลักทลายของสารสนเทศ เทคโนโลยีสารสนเทศได้อำนวยความสะดวกให้ผู้ผลิตสารสนเทศ สามารถเผยแพร่สารสนเทศได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และกว้างไกลทั่วทุกมุมโลกมากขึ้น ดังนั้น ผู้เรียนจึงจำเป็นต้องมีทักษะความสามารถในด้านต่างๆ ที่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมในปัจจุบัน

ทักษะการรู้สารสนเทศเป็นทักษะหนึ่งที่สำคัญในปัจจุบัน โดยทักษะการรู้สารสนเทศเป็นความสามารถของบุคคลในการค้นหา วิเคราะห์ ประเมินใช้สารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อการแก้ปัญหาต่างๆ หรือเพื่อการตัดสินใจ ซึ่งการที่บุคคลรู้วิธีการเรียนรู้ วิธีการค้นหาสารสนเทศ และรู้ว่าจะใช้สารสนเทศได้อย่างไร จะช่วยสนับสนุนให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมให้เป็นผู้ที่เรียนรู้ตลอดชีวิต (American Library Association, 1989) จึงอาจกล่าวได้ว่าการรู้สารสนเทศเป็นเครื่องมือประเภทหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สมาน ลอยฟ้า, 2544) ดังนั้น การเรียนการสอนในรายวิชาการรู้สารสนเทศจึงมีลักษณะเนื้อหา และการเรียนการสอนที่แตกต่างกับการสอนการใช้สมุดแบบเดิม โดยการรู้สารสนเทศจะเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งผู้รู้สารสนเทศจะสามารถบอกได้ว่าปัญหาของตนเกิดจากอะไร และสามารถกำหนดได้ว่าแหล่งสารสนเทศใดที่มีสารสนเทศที่สอดคล้องกับความต้องการมากที่สุด โดยใช้เวลาในการรวบรวมสารสนเทศน้อยที่สุด

จากความสำคัญของการรู้สารสนเทศต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา ส่งผลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในหลายประเทศ ได้กำหนดมาตรฐานการรู้สารสนเทศเพื่อใช้ในการประเมินระดับการรู้สารสนเทศของบุคคลในระดับต่างๆ สำหรับมาตรฐานการรู้สารสนเทศในระดับอุดมศึกษานั้นได้ถูกกำหนดไว้เช่นกัน โดยสมาคมห้องสมุดมหาวิทยาลัยและวิจัยแห่งสหรัฐอเมริกา (Association of College and Research Libraries-ACRL) ได้กำหนดมาตรฐานด้านการรู้สารสนเทศในระดับอุดมศึกษาขึ้น ซึ่งมาตรฐานการรู้สารสนเทศระดับอุดมศึกษาประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ มาตรฐานที่ 1 สามารถกำหนดลักษณะและระบุขอบเขตของสารสนเทศที่ต้องการได้ มาตรฐานที่ 2 สามารถเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ มาตรฐานที่ 3 สามารถประเมินสารสนเทศและแหล่งสารสนเทศได้อย่างมีวิจารณญาณ มาตรฐานที่ 4 สามารถใช้สารสนเทศ

ได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ และมาตรฐานที่ 5 มีความเข้าใจในประเด็นด้านเศรษฐกิจ กฎหมาย และสภาพสังคมที่แวดล้อมด้วยสารสนเทศ สามารถเข้าถึงและใช้สารสนเทศได้อย่างมีจริยธรรมและถูกต้องตามกฎหมาย (ACRL, 2000) นอกจากนี้ ประเทศออสเตรเลีย โดยสภาบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัย ในออสเตรเลีย (Council of Australian University Librarians :CAUL) ได้กำหนดมาตรฐานการรู้สารสนเทศขึ้น โดยยึดมาตรฐานของประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นหลัก แต่ได้ปรับให้เหมาะสมกับสภาพสังคมของ ประเทศออสเตรเลีย โดยเพิ่มมาตรฐาน 2 ข้อ คือ ความสามารถในการแบ่งกลุ่ม จัดเก็บ จัดการและร่าง สารสนเทศใหม่จากสารสนเทศที่สะสมไว้หรือสร้างใหม่ สามารถขยายความหรือสร้างความรู้ใหม่จากความรู้เดิม ได้ ตลอดจนต้องยอมรับได้ว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการเป็นพลเมืองที่ดีนั้นต้องการการรู้สารสนเทศ (CAUL, 2001)

สำหรับมาตรฐานการรู้สารสนเทศของประเทศไทยนั้น ถึงแม้ว่าสถาบันการศึกษาต่างๆ จะเห็นถึง ความสำคัญของการรู้สารสนเทศต่อการเรียนในระดับอุดมศึกษา และกำหนดนโยบายในการพัฒนาทักษะการรู้ สารสนเทศของนักศึกษา ตลอดจนกำหนดเรื่องการสอนการรู้สารสนเทศของนักศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของแผนกล ยุทธ์ของสถาบัน (สัจจารีย์ ศิริชัย, 2552๗) แต่จากผลการศึกษาเกี่ยวกับระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาที่ ผ่านมาพบว่า ระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาระดับปริญญาตรีของสถาบันการศึกษาต่างๆ ในประเทศไทย ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง (ดวงกมล อุ่นจิตติ, 2547 ; ปภาดา เจียวกิก, 2547 ; พรทิพา ดำเนิน, 2549 ; สัจจารีย์ ศิริชัย, 2552) ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยขององค์การความร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Cooperation and Development : OECD, 2000 อ้างถึงในสัจจารีย์ ศิริชัย, 2552) ที่ระบุว่าผู้เรียนส่วนใหญ่ขาดประสบการณ์ในการแสวงหาและการได้มาซึ่งสารสนเทศ ซึ่งเป็นทักษะที่ สำคัญในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่สามารถเข้าถึงและประเมินสารสนเทศที่ต้องการเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและ การตัดสินใจ ไม่เข้าใจความแตกต่างของแหล่งสารสนเทศ ทำให้ไม่สามารถเลือกแหล่งสารสนเทศได้อย่าง เหมาะสม โดยตัวแปรที่มีผลต่อระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษามีหลากหลาย เช่น ชั้นปีที่ศึกษา โดย นักศึกษาที่ศึกษาในชั้นปีที่สูง จะมีระดับการรู้สารสนเทศสูงกว่านักศึกษาในชั้นปีที่ 1 หรือ 2 (สุดาวดี ศรีสุดตา, 2549) และนักศึกษาระบุว่าการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศของตนเองนั้น เกิดจากการเรียนการสอนใน รายวิชาต่างๆ ที่มอบหมายให้นักศึกษาต้องศึกษาค้นคว้าหาสารสนเทศ ไม่ว่าจะเป็นการทำการบ้าน การทำ รายงาน หรือกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (สัจจารีย์ ศิริชัย, 2552)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นเป็นหนึ่งในสถาบันอุดมศึกษาที่ตระหนักถึงความสำคัญของการรู้สารสนเทศได้ กำหนดทักษะการรู้สารสนเทศเป็นรายวิชาพื้นฐานสำหรับนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาชั้นปีที่ 1 เพื่อ เป็นการปรับพื้นฐานความรู้ให้พร้อมสำหรับการเรียนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลางสำหรับรายวิชา 412102 การรู้ สารสนเทศ เป็นรายวิชาในสังกัดของกลุ่มวิชาการจัดการสารสนเทศและการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ รายวิชาเดิมใช้ชื่อว่าการใช้ห้องสมุดและวิธีศึกษาค้นคว้า ต่อมาในพ.ศ. 2547 จึงได้ปรับเปลี่ยนชื่อ วิชาและรายละเอียดในเนื้อหาวิชามาเป็นวิชา 412102 การรู้สารสนเทศ ที่มุ่งเน้นสอนทักษะการรู้สารสนเทศ

มากกว่าการใช้ห้องสมุดซึ่งถือว่าเป็นแห่งแรกในประเทศไทย เปิดสอนรายวิชาการรู้สารสนเทศ นับตั้งแต่เปิดสอนรายวิชาการรู้สารสนเทศแก่นักศึกษาเป็นเวลากว่า 7-8 ปี มหาวิทยาลัยและอาจารย์ผู้สอนยังไม่เคยมีการประเมินระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ภายหลังจากการเรียนรายวิชานี้ ประกอบกับองค์การยูเนสโกได้มีการจัดประชุมผู้เชี่ยวชาญ 30 คนจากประเทศต่างๆ เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดการรู้สื่อและการรู้สารสนเทศ (The Development of Media and Information Literacy Indicators) และได้จัดทำความร่วมมือเพื่อสำรวจพฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยในเอเชีย (Asian Survey of Information Behaviors of College Students) ขึ้น โดยมีประเทศต่างๆ เข้าร่วมเช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ อินเดีย ศรีลังกา บังกลาเทศ ปากีสถาน จีนและประเทศไทย ซึ่งการเข้าใจระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา จะเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน และเสริมการศึกษาระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาในเอเชียตามความร่วมมือในการสำรวจการรู้สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยในเอเชีย

ดังนั้น คณะผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว จึงเห็นสมควรที่จะทำการวิจัยเพื่อศึกษาพฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น ในปี 2553 เพื่อที่จะทราบพฤติกรรมการรู้สารสนเทศที่แท้จริงของนักศึกษา ซึ่งจะเป็นสารสนเทศที่เป็นประโยชน์สำหรับการปรับปรุงเนื้อหาวิชา ตลอดจนกระบวนการเรียนการสอนในรายวิชา 412102 การรู้สารสนเทศ ให้สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงของนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น อีกทั้งยังเป็นความร่วมมือในการศึกษาพฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนักศึกษาในเอเชียตามแนวความคิดขององค์การยูเนสโกได้อีกทางหนึ่ง

คำถามการวิจัย

1. พฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในการเรียนในรายวิชาต่างๆเป็นอย่างไร
2. พฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในชีวิตประจำวันเป็นอย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในการเรียนใน รายวิชาต่างๆ
2. เพื่อประเมินพฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในชีวิตประจำวัน

3. ขอบเขตการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 2 - 4 ที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2553

4. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. การรู้สารสนเทศ (Information Literacy) หมายถึง ทักษะ ความสามารถในการกำหนดขอบเขตสารสนเทศที่ต้องการ การแสวงหา และวิธีการค้นคืนสารสนเทศโดยใช้เครื่องมือต่างๆ และประเมินค่าสารสนเทศที่ค้นคืนได้ และการนำสารสนเทศไปใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหา หรือการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจำแนกพฤติกรรมออกเป็น 2 ประการ คือ

การรู้สารสนเทศในการค้นคว้า เพื่อทำงานที่ได้รับมอบหมายในรายวิชาต่างๆ หมายถึง ทักษะของนักศึกษาได้รับมอบหมายให้ทำงานในรายวิชาที่เรียน เช่น รายงาน โครงการ และกิจกรรมต่างๆ นักศึกษามีแนวทาง วิธีการ และรูปแบบของการศึกษาค้นคว้าอย่างไร ใช้แหล่งสารสนเทศใดบ้าง มีวิธีประเมินสารสนเทศอย่างไร และประสบอุปสรรคปัญหาใดในกระบวนการศึกษาค้นคว้า

การรู้สารสนเทศในการค้นคว้าในชีวิตประจำวัน หมายถึง ทักษะของนักศึกษาเมื่อมีคำถาม หรือประสบปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น สุขภาพ การเดินทาง นักศึกษามีแนวทาง วิธีการ และรูปแบบของการศึกษาค้นคว้าอย่างไร ใช้แหล่งสารสนเทศใดบ้าง มีวิธีการประเมินสารสนเทศอย่างไร และประสบอุปสรรคปัญหาใดในกระบวนการศึกษาค้นคว้า

2. นักศึกษา หมายถึง นักศึกษาชั้นปีที่ 2 - 4 ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2553

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทราบพฤติกรรมการรู้สารสนเทศของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการรู้สารสนเทศของนักศึกษาที่ได้มาตรฐานต่อไป